

ADANA'DA ASAYİŞİN TEMİNİ HUSUSUNDA ÇAPANOĞLU SÜLEYMAN BEY'İN FAALİYETLERİ (1782-1813)

Serkan POLAT*

Özet

Osmanlı Devleti'nde, XVIII. yüzyıl ile birlikte merkezî otoritenin zayıflamasına paralel olarak taşradaki a'yân aileleri güçlerini artırmaya başladı. Böylece taşrada oluşan otorite boşluğu bu güçlü aileler tarafından dolduruldu. Bu ailelerden biri de Bozok Sancağı merkez olmak üzere Anadolu'da geniş bir alanda etkili olan Çapanoğulları idi. Merkezî idare çeşitli bölgelerde yaşanan sosyal ve idarî problemlerin çözümü için taşrada sivrilen bu yerel güçlerden de istifade yolunu seçmekteydi. Çapanoğulları'nın nüfuzu zaman zaman Adana ve çevresine de tesir etti. Bu bağlamda bildiride Adana bölgesinde Menemencioğulları'nın kimi faaliyetlerinden kaynaklanan asayişsizliğin ortadan kaldırılarak huzur ortamının temini hususunda Çapanoğlu Süleyman Bey'in faaliyetleri analiz edilmeye çalışılacaktır. Buradan hareketle bölgede sükûnetin tesisi için padişah tarafından verilen görevlerin icrası takip edilecektir. Böylece merkezî idareye karşı Adana'daki yerel güçlerin başına buyruk hareketleri ve isyanları ile devletin bunlara karşı aldığı tavır Menemencioğulları-Çapanoğulları özelinde değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Çapanoğulları, Süleyman Bey, Menemencioğulları, Adana, Asayiş, A'yân.*

* Arş. Gör., Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yozgat, serkan.polat@bozok.edu.tr

çevresinde aşiretler ile a'yân ailelerinin gerçekleştirdikleri faaliyetler dolayısıyla asayişin bozulduğu dönemlerde buraların idaresi yörede pek çok nüfuzlu aile bulunmasına karşın bir başka bölgede hüküm süren Çapanoğlu Süleyman Bey'in uhdesine verildi. Merkezî idare böylelikle hem merkezden gönderdiği ve burada etkisiz kalan idareciler nedeniyle pasif bir yönetim sergilemekten kurtulmayı hem de görevin bölge ileri gelenlerine verilmesi suretiyle kargaşanın artmasını önlemeyi amaçladı. Aynı zamanda bu uygulamada yörede bulunan ileri gelen ailelerin büyük kısmının bir şekilde rızaya aykırı hareketlerde bulunmaları etkili oldu. Süleyman Bey böylece, görevlendirdiği mütesellimler ve başbuğlar ile birlikte sevk ettiği askerler aracılığıyla bölgede asayişin sağlanmasına çalıştı. Diğer taraftan da ilgili yerlerde ki görevlileri uyararak bu konularda kendilerine yardımcı olmalarını istedi.

KAYNAKÇALAR

I. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

A) Defterler

- 1) *Mühimme Defteri (MD)*, nr. 164-190.
- 2) *Adana Şeriyeye Sicili (AŞS)*, nr. 6-53-62-66.

B) Belgeler

- 1) *Cevdet Tasnifi (C)*
  - a) *Adliye (ADL)*, nr. 19/1138-A-B.
  - b) *Askeriye (AS)*, nr. 823/35013.
  - c) *Dâhiliye (DH)*, nr. 16/791; 16909-A-B-C;233/11646; 28/1389; 302/15061; 342/17063;82/4055.
  - d) *Darphane (DRB)*, nr. 10/488; 61/3002.
  - e) *Maliye (ML)*, nr. 461/18725; 486/19835; 557/22862; 729/29791; 746/30367; 781/31892.
  - f) *Zabtiye (ZB)*, nr. 14/670-A-B-C-D-E; 69/3425.
- 2) *Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HH)*, nr. 39/1978; 79/3297; 81/3367.

II. Araştırmalar ve İncelemeler

- Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet, I*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1993.
- Akdağ, Mustafa; "*Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti*", *Belleten, XIV/55, Temmuz 1950*, Ankara 1950, ss. 319-504.
- Cezar, Mustafa; *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 1965.
- Dergâh-ı ÂliKapıcıbaşı Ağalar Defteri, Zi'l-hicce 1142/Gurre-i Şevvâl 1194 [Haziran-Temmuz 1730/30 Eylül 1780]*, *Birinci Abdülhamid Devrinde Yazılmış Olduğu Anlaşılan Bir Mecmuadan İstinsah Edilmiştir*, Müstensih: Osman Ferit Sağlam, TTK Kütüphanesi, Yazma No: 204, Ank. 1948.
- Devellioğlu, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2004.
- Duygu, Süleyman; "*Osmanlı Devlet Ricalinden Mehmet Celâlettin Paşa*", *Türk Kültürü Dergisi, S.147-148-149, Yıl XIII, Ocak-Şubat-Mart 1975*, Ankara 1975, ss. 147-171.
- _____ ; *Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları*, Sayar Matbaası, İstanbul 1953.
- Genç, Mehmet; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İst. 2010.

- Genç, Mehmet; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İst. 2010.
- İnalçık, Halil; *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İst.2010.
- Karagöz, Rıza; *Canikli Ali Paşa*, TTK Basımevi, Ankara 2003.
- Kurt, Yılmaz -Ünlü, Ertan; “Çukurova Âyanları I: Hasanpaşazâdeler İle İlgili Arşiv Belgeleri I (20 Belge İle Birlikte)”, *Belgeler*, XXXIII/37, 2012, Ankara 2014,ss. 57-115.
- Kurt, Yılmaz; “Adana A'yânı Menemencioğlu Hacı Habib Bey”, *XVI. Türk Tarih Kongresi, 20-24 Eylül 2010, Ankara, Kongreye Sunulan Bildiriler, 4. Cilt/3. Kısım, Osmanlı Tarihi*, Ankara 2015, ss. 1553-1571.
- _____ ; “Çukurova'da A'yânlık Mücadelesi: Hasanpaşazâdeler”, *XV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 11-15 Eylül 2006, Kongreye Sunulan Bildiriler, 4. Cilt/1. Kısım, Osmanlı Tarihi-A*, Ankara 2010, ss. 1259-1277.
- _____ ; “Menemencioğulları İle İlgili Arşiv Belgeleri I (77 Belge İle Birlikte)”, *Belgeler*, XXI/25, 2000, Ankara 2001, ss. 85-187.
- _____ ; “Menemencioğulları İle İlgili Arşiv Belgeleri II”, *Belgeler*, XXX/34, 2009, Ankara 2009, ss. 1-65.
- _____ ; *XVI. Yüzyıl Adana Tarihi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1992.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî, I-IV-V*, Yayına Haz: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Menemencioğlu Ahmed Bey, *Menemencioğulları Tarihi*, Yayına Haz: Yılmaz Kurt, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Mert, Özcan; “Âyan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, IV*, İst. 1991, ss. 195-198.
- _____ ; “Çapanoğulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, VIII*, İstanbul 1993, ss. 221-224.
- _____ ; *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank. 1980.
- Mutaftçieva, V.P.; “XVIII. Yüzyılın Son On Yılında Ayanlık Müessesesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.31, Mart 1977*, İstanbul 1978, ss. 163-182.
- Nagata, Yuzo; *Tarihte ÂyanlarKaraosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, TTK Yayınları, Ankara 1997.
- Ocak, Ahmet Yaşar; “Bozok”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, VI*, İstanbul 1992, ss. 321-322.
- _____ ; *Arı Kovanına Çomak Sokmak, Taşra Kökenli Bir Tarihçinin Sıradan Meslek Hayatı*, Söyleşi: Haşim Şahin, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- Özdeğer, Mehtap; “Osmanlı Devlet Teşkilatında Âyanın Mali ve İdari Yönetime Müdahale Devri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, L/1-4*, İstanbul 2000, ss. 69-132.
- Özkaya, Yücel; “III. Selim Devrinde Nizam-ı Cedid'in Anadolu'da Karşılaştığı Zorluklar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, I/1*, Ankara 1963,ss. 147-156.
- _____ ; “Merkezî Devlet Yapısının Zayıflaması Sonuçları: Âyanlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar”, *Osmanlı, VI*, Ankara 1999,ss. 113-167.
- _____ ; “Mütesellim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, XXXII*, İstanbul 2006,ss. 203-204.
- _____ ; “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyanlıkları Ele Geçirileri ve Büyük Hânedanlıkların Kuruluşu”, *Bellekten, XLII/168*, Ankara 1978, ss. 667-723.
- Parlatır, İsmail; *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2011.

Sümer, Faruk; *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

Şahin, Canay; *The Rise And Fall Of An Ayân Family In Eighteenth Century Anatolia: The Caniklizâdes (1737-1808)*, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

Şakiroğlu, Mahmut H.; “Çukurova Tarihinden Sayfalar I, Payas Ayanı Küçük Ali Oğulları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, XV/26, Ankara 1991, ss. 103-139.

Şânî-zâde Mehmed'Atâ'ullah Efendi, *Şânî-zâde Târîhi (1223-1237/1808-1821)*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

Uluçay, M. Çağatay; *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul 1955.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; “Çapan Oğulları”, *Belleten*, XXXVIII/150, Nisan 1974, Ankara 1974, ss. 215-261.

_____; *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, TTK Basımevi, Ankara 2010.

Yaycıoğlu, Ali; “*Sened-i İttifak (1808): Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir Ortaklık ve Entegrasyon Denemesi*”, *Nizâm-ı Kâdîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi*, Ed: Seyfi Kenan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, ss. 667-709.